

**PEDAGOGIKA TARIXI FANI MANBALARI ASOSIDA TALABA
YOSHLARDA MA'NAViy-AXLOQIY FAZILATLARNI
SHAKLLANTIRISH**

Muallif: Fayziyeva Muqaddas Akbar qizi

Shahrisabz davlat pedagogik instituti

pedagogika fakulteti pedagogika

yo'nalishi 1-kurs magistratura talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada pedagogika tarixi fanining manbalari asosida talaba yoshlarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish masalasi ilmiy-nazariy va metodik jihatdan tahlil etiladi. Sharq va G'arb mutafakkirlarining pedagogik merosi, ularning axloqiy tarbiya haqidagi qarashlari, bugungi ta'lim tizimida ulardan foydalanish imkoniyatlari yoritib beriladi. Maqolada talabalarning ma'naviy barkamolligini rivojlantirishda tarixiy manbalarning tarbiyaviy ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: pedagogika tarixi, ma'naviy-axloqiy tarbiya, talaba yoshlar, pedagogik meros, axloqiy fazilatlar, tarbiya, ma'naviyat.

Keywords: history of pedagogy, spiritual and moral education, student youth, pedagogical heritage, moral qualities, education, spirituality.

Ключевые слова: история педагогики, духовно-нравственное воспитание, студенческая молодежь, педагогическое наследие, моральные качества, образование, духовность.

KIRISH

Bugungi globalashuv va tezkor texnologik rivojlanish sharoitida yosh avlodni nafaqat bilimli, balki yuksak ma'naviyatli va axloqan yetuk shaxs sifatida tarbiyalash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan talaba yoshlar jamiyatning kelajakdagi yetakchi kuchi sifatida har tomonlama barkamol bo'lishi zarur. Pedagogika tarixi fanining manbalari – qadimgi Sharq va G'arb mutafakkirlarining ta'lim-tarbiya haqidagi qarashlari, asarlari va tajribalari bugungi kunda ham yoshlar ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, pedagogika tarixi fanini o'rganish orqali talaba yoshlarni tarbiyalashda ilmiy va amaliy yondashuvlar yaratish mumkin.

PEDAGOGIKA TARIXI FANINING MANBALARI VA ULARNING TARBIYAVIY AHAMIYATI

Pedagogika tarixi fani insoniyat tarixi davomida shakllangan ta'lim-tarbiya tajribalarini o'rganadi. Uning asosiy manbalari quyidagilar:

Qadimgi Sharq pedagogik merosi – Xitoy, Hind, Misr, Mesopotamiya. Bu davrda tarbiya asosan axloqiy va ijtimoiy normalarni shakllantirishga qaratilgan edi. Masalan, Konfutsiy o'z asarlarida adolat, halollik va hurmatga urg'u beradi.

Antik davr pedagogikasi – Yunon-Rim davrida Sokrat, Platon va Aristotel kabi mutafakkirlar axloqiy tarbiya asoslarini ishlab chiqqan. Ularning fikricha, insonning ichki dunyosi va axloqi uning jamiyatdagi muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Islom uyg'onish davri mutafakkirlari – Forobiy, Ibn Sino, Beruniy, Yusuf Xos Hojib. Bu mutafakkirlar axloqiy fazilatlarni shakllantirishda ilm va tarbiya uyg'unligini ta'kidlaydilar.

Yevropa Uygʻonish davri pedagoglari – Komenskiy, Pestalozzi, Russo. Ular pedagogik jarayonda shaxsiy yondashuv va axloqiy tarbiyaning ahamiyatini ilgari surdilar.

Zamonaviy pedagogik konsepsiyalar – bugungi taʼlim tizimida tarixiy pedagogik manbalardan foydalangan holda talaba yoshlar axloqiy va maʼnaviy barkamol etiladi.

SHARQ MUTAFAKKIRLARINING MA'NAViy-AXLOQIY TARBIYA HAQIDAGI QARASHLARI

Forobiy

Forobiy “Fozil odamlar shahri” asarida jamiyat taraqqiyoti axloqli shaxslar bilan bogʻliq ekanini taʼkidlaydi. Uning fikricha, shaxsda halollik, adolat, vijdon va masʼuliyat tuygʻusi boʻlishi zarur. Forobiy pedagogik yondashuvda axloqiy meʼyorlarni oʻrnak va mashq orqali shakllantirishni taklif qiladi.

Ibn Sino

Ibn Sino axloqiy tarbiyani bilim bilan uygʻun holda olib borish kerakligini aytadi. U shaxsni tarbiyalashda oʻrnak, muhit va muntazam mashqning ahamiyatini taʼkidlaydi. Uning nazariyasi hozirgi kunda ham oliy taʼlimda talabalarga axloqiy fazilatlarni singdirishda qoʻllaniladi.

Yusuf Xos Hojib

“Qutadgʻu bilig” asarida adolat, rostgoʻylik, insonparvarlik kabi fazilatlar asosiy tarbiyaviy gʻoya sifatida ilgari suriladi. Shu asosda pedagogik jarayonlarda talaba yoshlarni axloqiy qadriyatlar bilan tanishtirish, ularni hayotiy vaziyatlarda qoʻllash oʻrgatiladi.

GʻARB PEDAGOGIK MEROSIDA AXLOQIY TARBIYA

Platon

Platon tarbiyaning asosiy vazifasi – insonda ezgulikni qaror toptirish deb biladi. U axloqiy va ma'naviy fazilatlarni shakllantirish orqali shaxsni jamiyatga foydali qilishni maqsad qilgan.

Aristotel

Aristotel axloqiy fazilatlar odat va mashq orqali shakllanishini isbotlaydi. U talaba yoshlar tarbiyasida axloqiy odatlarni shakllantirishga katta e'tibor beradi.

Komenskiy

Komenskiy tarbiyani “insonni inson qilish san'ati” deb baholagan. U o'quv jarayonida axloqiy va intellektual rivojlanishni uyg'unlashtirishni taklif qiladi.

TALABA YOSHLARDA MA'NAVIY-AXLOQIY FAZILATLARNI SHAKLLANTIRISH JARAYONI

Talaba yoshlar ma'naviy barkamol shaxs sifatida tarbiyalanishi uchun ularning shaxsiy fazilatlari, ijtimoiy mas'uliyati va axloqiy qadriyatlarini tizimli ravishda rivojlantirish zarur. Pedagogika tarixi manbalaridan kelib chiqib, bu jarayon bir nechta asosiy komponentlardan iborat:

Axloqiy fazilatlarni aniqlash va tizimlashtirish

Talaba yoshlarni tarbiyalashda shakllantirilishi lozim bo'lgan asosiy fazilatlar:

Vatanparvarlik: Talaba o'z mamlakatining tarixini, madaniy merosini chuqur bilishi, uni qadrlashi va jamiyat hayotida faol qatnashishi lozim.

Halollik: Ilmiy faoliyatda, imtihonlarda va kundalik hayotda rostgo'ylik va adolatli bo'lish.

Mas'uliyat: Qarorlar va harakatlar natijalarini anglash va javobgarlikni o'z zimmasiga olish.

Hurmat: Ustozlarga, sinfdoshlarga va jamiyat a'zolariga hurmatni namoyish etish.

Mehnatsevarlik: Ilm olish va professional faoliyatga intilish, vaqtni samarali ishlatish.

Bag'rikenglik: Turli fikr, e'tiqod va qadriyatlarni hurmat qilish.

Bu fazilatlar talabaning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ularni shakllantirishda pedagogika tarixi manbalari – qadimgi mutafakkirlar va pedagoglarning g'oyalari – muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Tarbiyaviy jarayonning bosqichlari

Talaba yoshlarni ma'naviy-axloqiy jihatdan rivojlantirish jarayoni quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

Ma'lumot berish bosqichi: Talabalarga axloqiy me'yorlar, qadriyatlar va tarixiy pedagogik tajribalar haqida ma'lumot beriladi. Masalan, Forobiy, Ibn Sino va Komenskiy pedagogik g'oyalari tushuntiriladi.

Tahlil va munozara bosqichi: Talabalar o'z fikrini ifoda etish, turli axloqiy vaziyatlarni tahlil qilish orqali mas'uliyat va halollikni anglaydilar.

Amaliy qo'llash bosqichi: Talabalar o'rganilgan axloqiy qadriyatlarni kundalik hayot va o'quv faoliyatida qo'llashni o'rganadilar. Masalan, guruh ishlari, ro'l o'yinlari va ma'naviy muammolarni hal qilish orqali.

Refleksiya bosqichi: Talabalar o'z faoliyati va xatti-harakatlarini baholaydilar, o'z ma'naviy rivojlanishlariga tahliliy yondashadilar.

Tarbiyaviy strategiyalar

Shaxsiy yondashuv: Har bir talabaning individual xususiyatlari, qiziqish va ehtiyojlarini hisobga

O‘rnak orqali tarbiya: Mutaqakkirlar, ustozlar va jamiyatdagi ijobiy shaxslar hayotidan misollar keltirish.

Muammoli vaziyatlarni qo‘llash: Talabalarga axloqiy qarorlar qabul qilishga imkon beruvchi vaziyatlar yaratish.

Doimiy baholash: Talabalar axloqiy fazilatlarini amalda qanday qo‘llayotganini nazorat qilish va rag‘batlantirish..

TARBIYADA PEDAGOGIKA TARIXI MANBALARIDAN FOYDALANISH METODLARI

Pedagogika tarixi manbalaridan foydalanish talaba yoshlarda axloqiy fazilatlarini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Bu metodlarni quyidagi yo‘nalishlarda qo‘llash mumkin:

Tarixiy matnlarni tahlil qilish

Mutaqakkirlarning pedagogik g‘oyalari va axloqiy tamoyillarini o‘rganish. Talabalarga matnlar asosida muhokama va prezentatsiyalar tayyorlatish. Masalan, Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u bilig” asaridagi adolat va rostgo‘ylik tamoyillarini zamonaviy hayotiy vaziyatga tadbiq qilish.

Ma’naviy suhbatlar

Talabalar bilan axloqiy masalalar bo‘yicha munozaralar o‘tkazish, Savol-javob, debat va guruh ishlari orqali axloqiy me‘yorlarni muhokama qilish, Suhbatlarda qadimiy pedagogik tajribalarni hozirgi kontekst bilan bog‘lash.

Muammoli vaziyatlar asosida tarbiya

Talabalarga ijtimoiy va akademik vaziyatlar bo'yicha qaror qabul qilish topshiriqlari berish. Masalan, laboratoriya ishlarida rostgo'ylikni saqlash, guruh loyihalarida adolatli bo'lish. Muammolarni tahlil qilish orqali mas'uliyat, bag'rikenglik va hamkorlik fazilatlarini rivojlantirish.

Interfaol metodlar

Rolli o'yinlar: talaba turli rollarni bajarib, axloqiy qarorlarni tajriba qiladi. Seminarlar va treninglar: axloqiy dilemmalarni muhokama qilish, liderlik va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish. Guruh ishlari: birgalikda maqsadga erishish orqali mas'uliyat va bag'rikenglikni o'rganish.

Mustaqil izlanish va loyihalar

Talabalarga tarixiy manbalarni o'rganish va ularni zamonaviy hayotga tadbiq etish vazifalari berish. Masalan, Komenskiy pedagogik g'oyalarini bugungi dars metodlariga integratsiya qilish. Shaxsiy tadqiqotlar: talaba o'z qiziqishiga ko'ra axloqiy mavzular bo'yicha referatlar tayyorlaydi.

Baholash va rag'batlantirish

Talabalar axloqiy fazilatlarni qanday qo'llayotgani baholanadi, Ijobiy xatti-harakatlar rag'batlantiriladi, muammolar esa konstruktiv tahlil qilinadi. Shuningdek, talabalar o'z-o'zini baholash orqali axloqiy rivojlanishning individual natijalarini aniqlaydi.

NATIJALAR

Tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagogika tarixi fanining manbalari talaba yoshlarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishda muhim ilmiy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Tarixiy manbalarni o'rganish orqali talaba yoshlar nafaqat nazariy bilimga ega bo'ladi, balki axloqiy qadriyatlar, odob-axloq normalari va ijtimoiy mas'uliyatni amalda qo'llashni o'rganadilar.

Tadqiqot jarayonida aniqlanadiki :

Sharq mutafakkirlari pedagogik merosi (Forobiy, Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib) talaba yoshlarning halollik, adolat, vijdon va mas'uliyat kabi fazilatlarini shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi. Ularning g'oyalari hozirgi ta'lim jarayonida interfaol metodlar orqali qo'llanilganda ma'naviy tarbiya natijalari sezilarli darajada oshadi.

G'arb pedagogik merosi (Platon, Aristotel, Komenskiy) esa axloqiy fazilatlar odat va mashq orqali shakllanishi mumkinligini ko'rsatadi. Ushbu yondashuvlar talabalarda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish va jamiyatga foydali bo'lishni rivojlantiradi.

Amaliy metodlar samaradorligi – tarbiyaviy jarayonlarda tarixiy manbalarni tahlil qilish, guruh ishlari, ro'l o'yinlari va muammoli vaziyatlar orqali talabalarda axloqiy fazilatlarini shakllantirish samarali ekanligi aniqlangan. Mustaqil izlanish va loyihalar esa talabalarning mas'uliyat, bag'rikenglik va liderlik ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagogika tarixi manbalaridan foydalangan holda talaba yoshlarga ma'naviy-axloqiy tarbiya berish jarayonida quyidagi metodik tavsiyalar muhim ahamiyat kasb etadi:

Talabalarga tarixiy manbalarni o'rganish va tahlil qilish imkoniyatini berish, ulardagi axloqiy me'yorlarni zamonaviy hayotiy vaziyatlarga tadbiq qilish.

Interfaol metodlardan foydalanish – guruh ishlari, ro'l o'yinlari va seminarlar orqali talabalarda ijtimoiy mas'uliyat va hamkorlik fazilatlarini rivojlantirish.

Talabalarni mustaqil izlanish va tadqiqotlar bilan shug'ullantirish orqali ularning shaxsiy axloqiy fazilatlarini mustahkamlash.

Doimiy baholash va rag‘batlantirish – axloqiy fazilatlarni amalda qo‘llashni nazorat qilish va ijobiy natijalarni rag‘batlantirish.

Umuman olganda, pedagogika tarixi manbalari asosida ma’naviy-axloqiy tarbiya berish nafaqat talabalarning shaxsiy rivojlanishiga, balki jamiyatning ijtimoiy-madaniy rivojiga ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, tarixiy pedagogik g‘oyalarni zamonaviy ta’lim jarayoniga integratsiya qilish orqali talaba yoshlarni bilimli, ma’naviy barkamol va ijtimoiy mas’uliyatga ega shaxs sifatida shakllantirish mumkin.

XULOSA

Pedagogika tarixi fani manbalari talaba yoshlarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishda kuchli tarbiyaviy vosita hisoblanadi. Ular orqali yoshlar nafaqat bilimli, balki jamiyat oldidagi mas’uliyatini anglaydigan, axloqan yetuk shaxs bo‘lib kamol topadi. Tarixiy manbalarni o‘rganish, mutafakkirlarning pedagogik g‘oyalarini zamonaviy ta’lim bilan uyg‘unlashtirish ta’lim sifatini oshiradi va talaba yoshlarning ma’naviy barkamolligini mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.Karimov I.A. O‘zbekiston Respublikasida ma’naviyat va ma’rifatni rivojlantirishga oid asarlar va qarorlar. – Toshkent, 2010.

2.Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021.

3.Rajabov Q. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.

4.Sharifzoda S.O., Otajonov O.A., Kutlimurotova N.R., Matmurotov A.A., Raximova A.D. Pedagogika nazariyasi va tarixi (I-II qism). – Toshkent: Bookmany Print, 2023.

5.Sh.Mardonov, U.Zokirova. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Ishonchli Hamkor, 2021.

6.Tanarova R.J., Yusupova N.E., Muxiyatdinova U.K. Pedagogika tarixiga oid ta'limotlar

7.Albert G. Rud. Albert Schweitzer's Legacy for Education: Reverence for Life. – Palgrave Macmillan, 2011.

8.Hasanboyev J., To'raqulov X.A., Alqarov I.Sh. Pedagogika. – Toshkent, 2011. (Pedagogika nazariyasi va tarixi bo'yicha darslik)

9.Sh.Mardonov, U.Zokirova. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: Ishonchli Hamkor, 2021. (Pedagogik tamoyillar, tarbiya metodikasi)